

Залеского. Свіжі ще спомини подій 1861—1864 рр. настроїли його вороже супроти всего, що російське, навіть супроти таких неполітичних річей, як градянська азбука, задля котрої він і вирік ся книжечки В. Терлецького.

Такі переконання не дозволяли очевидно Залескому признати ся в новому виданю своїх творів до того, що колись не лишень не був неуком в річах московських, але читав в оригіналі та наслідував твори чи властиво переклади московського поета.

У Відні 20. ноябра 1893.

Ол. Колюсса.

Із старих рукописів.

В історії 1000-літнього розвою руського народа бачимо дивний факт: твори старої літератури, писані мовою більше або менше далекою від народної, здобули собі в протягу століть таку популярність серед мас народних, мали такий вплив на духовий розвій тих мас, якого не мали твори новітніх „народних“ писателів, не виключаючи й такого генія, як Т. Шевченко. Факт сей може видати ся дивоглядним, навіть не подібним до правди; найновітній історик нашої старої літератури, проф. Ом. Огоновський прямо заперечує его. „Руські грамотії — нише він (Історія літературы рускои, I, 234) — списували переважно такі твори фантастичні, які змістом своїм для людей неписьмених не були приступними.“ Проф. Огоновському мабуть незвісним був той факт, що ті неписьменні люде ще нині на вечерницях та досвітках оповідають собі між іншими казками також — виривки із *Gesta Romanorum*, із Книги Сімох мудреців та *Speculum exemplorum*, що многі місця із таких апокріфів, як Слово Методія Патарського перейшли в „питомений“ світогляд нашого народа „Ті книжники — читаємо дальше у проф. Огоновського — не дбали про просвіту незрячих братів, та й самі кормились недоїдками, що падали з „трапези“ роскішних Візантійців. Така пожива не була хосенна для молоді вдачі народу руського.“ Дивно тільки після сего, як се наші прості люде і доси залюбки читають, переписують та зберігають ті ж самі „недоїдки, нехосенні для їх молоді вдачі“; дивно, чому ріжні старі легенди та фантастичні повісті стрічаємо ще й нині в нашім краю в таких сільських закутках, де й не доходила нова освіта. Дбали чи не дбали наші старі „грамотії“ о просвіту незрячих братів, а все таки в їх писанях було щось таке, що вміло їм здобути серце тих незрячих братів, було щось тривке і довговічне, чого аж надто часто нема в творах, котрі походять із „ясної днини відродження національного“ і котрі за 10 літ по їх опублікованю роблять ся бібліографічною рідкістю, мало кому звісною й з титулу.

Ми не думаємо входити в виясненє сеї появи; досить буде тут єї тільки зазначити. Впрочім новітні студії над тою давньою літературою,

а особливо над тою єї частиною, що до недавна навіть не вважала ся літературою, над апокріфами, неканонічними легендами, віршами і т. і. кинули багато світла на сей факт, виказали ясно, що ті мнїмі „недоїдкі візантійські“ були чимось далеко більшим і глибшим, були могутчою хвилею прогресу, що з рїзних боків набїгала на нашу землю. В них доходили до нас зерна дуалістичних ересів манїхейства і богумільства, з їх недоладною мітологією та чистою і гуманною етикою, з їх простотом против клерикальної гордості і заскоружлості і против догматичної виключности візантійського православія. В них доходили до нас і з Заходу зерна лицарських ідеалів, ренесансу і реформації. Оттим то ми мусимо згїрдний відзив проф. Огоновського про сю нашу давню безіменну літературу вважати не тільки ненауковим і несправедливим, але й шкідним власне для того, що може знеохотити молоде покоління до читаня і студіюваня тих творів.

Який великий вплив мала апокріфічна і легендова література на нашу пізнішу писану і друковану літературу, на розвій релігійної драми, проповіді, а також на устну літературу людову (казки, легенди, колядки, балляди), се можна буде в повні вяснити тільки тоді, коли зібрано буде більше матеріалу устного і рукописного, що мусить бути основою для таких студій. В Росії в однім і другім напрямі зроблено вже досить багато, головню дякуючи заходам Піпіна, Костомарова (під єго редакцією вийшли 3 томи цїнних „Памятниковъ старинной русской литературы“, а один том під редакцією Піпіна, видані коштом кн. Кушелева-Безбородко, С-Петербург. 1860—61), Тїхонравова, Срезневського, Веселовського, Порфїрьєва, Попова, Соколова і др. У нас тільки проф. Сумцов розпочав систематичну роботу над южноруськими апокріфами (Кіевская Старина 1887 т. II, III.), таї то звернув увагу більше на ті слїди, які полишила апокріфічна література в устах народа, ніж на саму ту літературу. В Галичині першою публікацією того рода була книжечка д-ра Ом. Калитовського „Матеріали до руской литературы апокрифичной“ (Львів 1884). Бажаючи по змозі заїтересувати наших молодших робітників на полі історико-літературних дослідів сею частиною літератури а також дати для їх дослідів потрібні матеріали, ми розпочинаємо на лисгках „Житя і Слова“ публікацію текстів, що находять ся в наших давніх рукописах, головню тих, що заховали ся в нашім закутку Руси-України, в Червоній Русі. Звісно, ми друкувати будемо тільки такі тексти, котрі в чому небудь рїзнять ся від надрукованих уже в Росії, а поперед усього такі, що носять на собі більше або менше виразну печать впливу місцевої, червоноруської мови або й глїбше сягаючої перерібки, так що крім загального значія для студій над легендами вони будуть мати також місцеве, національне значїє як цїятники нашої мови і літератури (хоч звісно, не оригінальної). Таких текстів поки що звісно не много. До них належать апокріфи опубліковані д-ром Калитовським; ми надїємо ся також збогатити той ряд деякими інітересними причинками.

Редакція.

І. Соломон. і чорти в бочці.

Текст сеї легенди, о кілько міні відомо, доси не звісний, принаймі я не стрічав его ані у Тихонравова ані в збірці Пипіна-Костомарова. Не згадує про неї й Порфирьев у своїй книжці про апокріфи старого завіту, ані Веселовський у своїй прекрасній книжці „Сказанія о Соломонѣ и Китоврабѣ“ і пізнійших до неї доповненнях (Записки Имп. Акад. наук, т. L.). Рукопис, із котрого єї виймаю, одержав я від селянина Гулейчука з с. Іспаса над Черемошем на Буковині. Є се невеличкий зшиток звичайного, грубого паперу, почорнілого від старости, зложеного в 4-ку, без початку і кінця, писаного двома руками, мабуть р XVIII. віці. На четких місцях здибаємо латинськими буквами підписані назви „Gryhory Slusarczuk“, „Fedor Mochnaczuk“, а на 21. карті recto в низу находимо підпис: „Anno domini 1732, marca 11“, очевидно час, коли писана була отся збірка. Весь зошит тепер складає ся з 36 нумерованих карток. Текст писаний на перших 30 картках гарним і четким полууставом, в тексті досить багато рисунків, без кіноварі; уживають ся, хоч дуже неправильно, юси, і то **л** в значію я, навіть на початку слів, а **ж** в значію у, рідше. Остатні 6 карток писані іншою рукою, менше старанно, без рисунків, без **ж**. В збірці містять ся ось які статі:

- 1) **О Іосифѣ Прекрасномъ** (без початку).
- 2) **Слово стго Іованна вѣслова** (звістий апокріф).
- 3) **Сказаніє дивное и живоносное о рожденіи стго оца прѣдвѣнаго Григоріа рицера** (звісна легенда про кровосумішку, із Gesta Romanorum).
- 4) **Слово челоувѣческое в мѣднствѣ Іс. Хрѣтовѣ црском** (видрукуємо в одній із дальших книжок).
- 5) **Слово ѿ патерика яко недостатитъ ити зъ церкви егда поютъ оу церкви пѣси кѣію спѣваемъ у цркѣ** (легендовий мотив Шіллерової балляди Der Gang nach dem Eisenhammer).
- 6) **Сказаніє и повѣсть в црю православномъ Яггеж** (легенда з круга соломоновських, текст майже той сам, як і опублікований Веселовським в Зап. Имп. Акад. наукъ т. L.)
- 7) **Притча в когатих ѿ книгъ оуболгарскихъ і Толкованіє притчи сѣа** (Інтересна переробка притчі о „чоловіці у бадці“, що находить ся в повісті про Варлаама і Йоасафа. Притча і отсей варіант оброблені спеціально въ мойй дисертаціі, що буде друкована в дальших книжках „Житя і Слова“).
- 8) **Житіє стго Виктора пѣстелника** (без кінця).
На остатніх 6 картках, писаних іншою рукою, находять ся:
- 9) **Сказаніє в црю Соломонѣ како закопа вѣси во единой дельвѣ** (друкуємо далі).
- 10) **Прикладъ о хитрости возской** (із Gesta Romanorum).

І. Франко.

Сказаніє в црю Соломонѣ како закопа вѣси во единой дельвѣ тмаи темъ тисащами тисащъ.

Црѣзъ Голомонъ Іерлѣмскій сотвори вечерю велію и поиде на мѣсто безводное глѣючи : сатана прійди ко мнѣ на вечерю. и абіе явись емъ сатана и поиде съ нимъ. рече же Голомонъ : азъ есмь црѣзъ над црѣк а пан над пани, и нѣсть инаго под слонцемъ кромѣ мене. рече же дѣволъ : шожъ на томъ ижъ ти великимъ црѣмъ, гди предивного знаменіа не счинишъ? ино а црѣзъ над црѣк и панъ над паны, и нѣсть инаго кромѣ мене. вѣмъ такое древо ижъ ты должайшого не маешъ въ своемъ панствѣ, и тое древо естъ велми далеко, а гди бы а два рази смгнѣлъ, а за третимъ рекъ быхъ абы кыло тѣтъ, и било бы. рече же Голомонъ : я естемъ моцнѣишій кроль над кролями и панъ над пани! азъ маю црѣтво ѿ востокъ слнца до запада, а гди быхъ счотѣлъ заръкъ, то зъ оусіго панства моего стали бы предо мною. и рече дѣволъ : еще а можнѣишій и моцнѣишій и над тебе и над всѣмъ кролѣ, и нѣсть инаго дрѣвого якъ а. азъ маю множество (ли) слѣгъ моихъ, а гди быхъ счотѣлъ, то стали бы вѣнеть предомною вси. и такъю имамъ моць, абыхъ всѣхъ претвориа во макъ, абы сѣмъ вѣмѣстили во единъ дельвѣ. и посмѣлъ сѣмъ Голомон и рече : не вѣрѣю а томъ, абысь мѣлъ слѣги свои во макъ претворити и вѣ единъ дельвѣ вомѣстити. а гди повелѣ сатана всѣмъ пренсподнымъ своимъ, и сташа предъ нимъ, шн же претвориа ихъ во макъ, и оусипавъ всѣхъ во дельвѣ. тогда нача Голомон чѣдъ дивити сѣмъ. потомъ вѣземъ шпѣнѣтъ и закъ ихъ добрѣ во дельвѣ той и запечаталъ знаменіемъ и рече имъ пррѣчествуюци : во имя ѿца и сѣна и стѣго дѣла аминь. и глѣше : не изійдѣте ѿ сюда (мабуть пропушено : развѣ) силою и повеленіемъ црѣа. и попровадна ихъ на поле деѣре, где сотвори црѣзъ Навъходоносоръ тѣло златое, и закопа ихъ тамо. поиде же старшій сатана ридѣа и плачѣа во мѣсто свое. потомъ по оумертвѣи Голомонокъ нача Иродъ црѣствовать. дѣволъ же вѣло тѣлаше сѣмъ, како бы моглъ слѣги свои воздвигнѣти. и оузрѣ Ирода млада разсмомъ, и поиде во црѣство его. сидѣще же въ вѣлїю и нача сѣмъ творити пицали. потомъ вѣземъ козлища проклатѣ ѿ стада Иродованъ сотвори (жб. пропушено : жѣхъ). и вѣ единъ день сѣде на верѣк и нача пискати. слышаша людіе и повѣдаша Иродови црѣви такової гласъ прѣднїй. тогда посла црѣзъ слѣги свои видѣти что ест. шни же шедше молѣхъ егѣ дабы пришѣлъ съ ними ко црѣви. и видѣ его црѣзъ прѣднѣна воина и рече : что ти еси и ѿ коеѣ страни? и рече дѣволъ : азъ есмь хитрецъ над всѣми майстри и игрецъ над игрѣцами. мѣю тѣа, рече емъ црѣзъ, живы во домъ моемъ и весели домъ мой по всѣмъ днѣмъ, азъ же воздамъ ти мѣздъ твою и сотворю тѣа ве-

лика во црѣвїи моемъ. и сотвори емѡ шещѡ келїю зѣло краснѡ ко стѣнѣ близь покою своего. потом сотвори Иродъ пиръ великъ рѣтвѡ своемъ и созва всѡ вельможи ѡ црѣва своего и повелѣ въ бѣвны бити и играти гдѣнницѡмъ въ сѡрми и во всѡ рознїе мѡзики, и жаднїи не моглѡ оугодити Иродѡдѣ дщери Филипа врата Иродова. егдаже нача дѡволъ играти во всѡ игри нарицаемїѡ пиццали, еже просто рещи въ дѡди, и авїе возвесели сѡ Иродѡда и нача скакати и пласати, и оугоди зѣло Иродови. рече же ей: чадо, что хоцещи проси ѡ мене, дамъ ти и полъ црѣва моего. шнаже скоро тече ко матери своей и рече: что прошѡ въ царѡ, понеже нїнѣ шбицѡлѡ ми полъ црѣва или ино что еже хоцѡш. [рече] ей мѣти: проси на блѡдѣ главѡ Іванна крѣтѡ, то всебѡдет наше. шедши же дѡца и рече црѡю предъ всѣми вельможами: дай ми црѡю главѡ Іванна на блѡдѣ. слыша црѡю и смѡти сѡ зѣло, имѣай бо его оуцѣтѡ велика. и не хотѡще престѡпнѣти слова ради предсѣщѡицѡ емѡ со нымъ, послѡша въ темницѡ мѡщителя и оусѣкнѡ главѡ крѣтѡ и дѡша на блѡдѣ дѡици, шна же принесѡ мѣгри своей. и возложи (вѣщѣецѣ) на главѡ свою паки нача пласати предъ всѣми. ѡле дивное чѡдо! брашно и питїе многоцѣнное предъ всѣми постановленное во кровѡ претворисѡ. потом рече дѡволъ: црѡю, не печѡлѡш ничтоже сїю скорѡвѡ. сотворимъ еще памѡть ѡцѡ твоемѡ. пойдѣмъ на поле дѡйре, возвеселѣмъ сѡ тамо еще. идѡщимъ же имъ нача дѡволъ скакати и пласати предъ всѣми идѡщими. и егда прїѡдоша на поле дѡйре, гдѣ тѣло злато сотвори Навѡходоносѡръ црѡю, прїѡдеже дѡволъ на мѣсто, идеже закопа Соломонъ вѣси, и рече црѡю: что сїѡ могила? рече же црѡю: слышѡхъ ѡ ѡца азѡ, ѡко ѡцѡ мой закопа тѡ вѣси. и рече дѡволъ: нѣсть црѡю еже ти глѡши, но ѡцѡ твоей закопа тѡ злато и сребро и каменїе многоцѣнное и рече сице: аще бѡдет ѡ снѡвѡ монѡхъ мѡдрѡ, то вїѡмет то сокровище. и радѡ былъ црѡю и повелѣ копати, и найдѡша дельвѡ зѣло великѡю. рече же дѡволъ: запрѣкти црѡю всѣмъ ѡнѣти ѡнасѡ. и егда ѡбнѡша шпѡнтѡ, и авїе пойдѡша вѣси ѡко мѣгла. тогда дѡволъ посмѣкасѡ зѣло безѡмїю Иродѡвѡ. и растѡписѡ землѡ, и пойдѡ Иродъ во пропасть со всѣмъ домою своимъ.

Лїшаючи на пїзнїйше спеціальний розбїр поодиноких мотивів сеї легенди, завважуємо тут тїлько, що сплетено в нїї кїлька тем, а іменно 1) повїсть про супїрництво Соломона з сатаною чудесами. Сей мотив у Соломоновських легендах дуже частий, тїлько що звичайно місце сатани заступає цариця савєька або южєька, як єї звуть нашї рукописї; 2) повїсть про увязненє бїсїв у бочцї і закопанє їх. Власть надбїсами являє ся в апокрїфах одним із головних атрибутів Соломона. Лі-

Тературу, що сюди відносить ся, гляди А. Н. Веселовскій, „Славянскія сказанія о Соломонѣ и Китоврабѣ“ і його-ж „Разысканія въ области русскихъ духовныхъ стиховъ“ (Зап. И. Ак. Наукъ, Л.). Спеціально тальмудичну літературу зіставив М. Grünbaum „Beiträge zur vergleichenden Mythologie aus der Hagada“ (Zeitschrift der deutschen Morgenländischen Gesellschaft, 1877, Bd. XXXI.) і „Neue Beiträge zur vergleichenden Sagenkunde“, Leyden 1893. Наша повість без сумніву є переробкою тальмудичної легенди, в котрій розказано, як Соломон запер много тисяч бісів у мідяний котел і закопав, а пізнійше Вавилоняне відкопали їх, думаючи, що в кітлі є скарби. Про сю повість згадує Кіzewеттер (Carl Kiewewetter, Faust in der Geschichte und Tradition, Leipzig 1893, стор. 325), хоча й не вказує, в котрій тальмудичній книзі вона находити ся. Арабські легенди про владсть Соломона над духами взяті з тальмуда, гл. Коран, сури 21, 27, 34, 38; пізнійші G. Weil, Biblische Legenden der Muselmänner 229 і д. Найбільше похоже на нашу легенду є оповіданє з 1001 ночи про рибака і духа, уязненого Соломоном в мідяній посудині і вкиненого в море, гл. Tausend und eine Nacht, arabische Erzählungen, Wien, 1854, Bd. I, 60—65 і далі. В середновічній католицькій Европі Соломон загалом уважав ся чародієм і владником над духами. Знаменитий Домініканець Вікентій з Бове прямо пише: Potest etiam daemon includi in aliquo vase, sicut includebantur per incantationes Salomonis (Speculum naturale, lib. II. cap. CXXIII), з чого видно, що якась легенда про замиканє духів Соломоном була ему звісна, та в усякім разі не зовсім похожа на нашу. Отсі „incantationes“, заклинаня духів іменем Соломона грали велику ролю в середновічній чародійській практиці. І так ми находимо в середніх віках цілий ряд чародійських книжок і формул з его іменем: Salomonis liber de gemmis et daemionibus, Herbarium Salomonis, Hgromantia Salomonis Testamentum Salomonis, Liber de throno Salomonis, Clavicula Salomonis, Semiphoras Salomonis (бібліографію їх гл. Кіzewеттер, op. cit. 323—340). Замиканє духів, хоч і без імени Соломона, є також улюбленим казочним мотивом в сучасній Европі. Варіанти казок з сею темою, особливо польських і руських, зведено у Карловича (J. Karłowicz, Ze świata baśni. Tygodnik ilustrowany 1892, t. V. N. 116, 117). Д. Карлович, не знаючи мабуть доси наведених апокріфічних легенд, виводить основу сучасних людських оповідань про уязненє злих духів у різних посудинах із „замерклих віків людськості“, коли то первісний чоловік „всі сили природні в собі і по за собою уявляв собі в людській подобі.“ З оповідань наведених Я. Карловичем тільки одно сягає часів старогрецьких: про те як Сізіф звязав смерті руки й ноги і люде перестали вмирати, аж поки Арес єї не увільнив. Прочі оповіданя — нові. Наводимо тут їх бібліографію. Уязненє Смерті: Ciszewski, Zbiór wiad. do antropol. kraj. XI, 6; Kolberg, Kujawy II, 118; Chełchowski, Powieści z okolic Przasnysza, 178; Kolberg, Krakowskie IV, 135; оповіданє українське Zbiór wiad. IX, 117; Kolberg, Chełmskie II, 112; Zbiór wiad. XII, 16, XV, ??; Grimm, Kindermärchen, N. 82. Уязненє

Біди — оповіданє піське Zbiór wiad. IX, 52; XII, 12; Kolberg, Pokucie IV, 198. Ув'язненє Лихорадки: Kolberg Kujawy I, 188; Kolberg, Przemyskie, 240. Ув'язненє Зарази: оповіданє з острова Rugii Jahn, Volkssagen aus Pommern 1899, 36. Оповіданє про ув'язненє лісового діда, котре я чув малим в Нагувчичах і переробив у своїй казці „Без прані.“ Руські (велико-і малоруські) перекази того рода зведені також у Афанасьєва. „Поэтические воззрѣнія Славянъ на природу“ III, 40—52. Далі маємо в нашій легенді уступ про танець Іродіади перед Іріодом і про усіченє св. Івана, взятий із євангелія Марка VI, 17—27, при чім інтересно, що Ірод являє ся сином Соломона— звязок, котрого ми доси ніде не стрічали. В кінці варто піднести також уступ про те, як сатана видумав дуди; на него, здаєть ся, натякає й народна приповідка: „Як чорт у трошу залізе, то на яку хоче дудку заграє.“ Слово „дельва“ — болгарське. Чи систематичне єго вживанє в тексті нашої легенди, помімо єі досить значного малоруського кольориту, натякає на болгарський оригінал, з котрого вона перейшла до нас?

Ів. Франко.

ІЗ УСТ НАРОДА.

Розпочинаючи в „Житю і Слові“ друкувати матеріали записані із уст народа, ми дуже добре бачимо тісні гравниці, які дає нам періодичне виданє з так широкою програмою для публікації тих матеріалів, тісні в порівнаню з величезним багатством того, що є записано у нас і у других збирачів і того, що ще можна і слід би записати особливо в Галичині, на Буковині і в Угорській Русі. Ми знаємо добре, що публікація тих матеріалів в „Житю і Слові“ може бути тільки часткова, і длятого думаємо, що треба нам публікувати їх з вибором, налягаючи поперед усього на матеріали доси найменше зібрані (казки, легенди, анекдоти, місцеві перекази), на мотиви і варіанти доси незвісні і зводячи при них систематично все доси надруковане до даної теми. Задля тісних рамок нашого виданя нам приходить ся здержати ся з друком нашої збірки галицько-руських приповідок, що доси обіймає около 15.000 н-рів, т. є. майже тільки, що збірка Номиса, котрою обнята вся Русь-Україна. Збірка наша в головній часті вже впорядкована, матеріал порівняний з тим західно-європейським, що зведений у величезнім ділі Вандера (K. W a n d e r, Sprichwörterlexicon, 5 томів), та все таки до неї ще треба приложити досить праці, поки буде зовсім готова до друку. Всіх прихильників нашої народної словесности, котрі або мають можливість записувати з уст люду, або мають в руках збірки творів нашої устної словесности, просимо дуже прислати нам свої записи для

ниць на перепалену землю, мов закам'янілі ждуть першого слова від неба...

А хмара тим часом повертає на бік, ухилиєть ся і поволі, важко, ніби спускаєть ся, осідає, наче рушає геть од сих воскреслих, для нової смерті оживлених людей... Крик, стогін, лемент, рев неначе звірячий розірвав од разу повітря і кинув ся у слід за хмарою. Безсилі людські постаті там долі знов і знов простягали свої зведені корчем руки за своєю надією і плакали: „Змилуй ся, пострівай, не тікай!“ Люде в роспачі б'ють ся головами об суху землю, благаючи хмару зглянутись.. Але ні, вона піде геть, напевне піде, дощу не буде, ні.. ще раз одурить людей, люто поманить, всю душу вийме і піде! Завжди так робила вона, ся страшна, потужна, безжатисна хмара...

Сухий, гострий, мов одірваний грім, і дощ мов звір з клітки кинув ся на землю, мішаючись з людськими сльозами..

Михайло Обачний.

Із старих рукописів.

II. Апокріф про дитство Ісусово.

І отсе апокріфічне оповідане виймаю з висше описаної рукописної збірки, в котрій воно стоїть на четвертому місці (карта 17 recto — 21 r.) і займає 9 сторін письма, впрочім о стілько неповних, що на початку і на кінці тексту находять ся досить великі рисунки: на початку мати божа з дитиною, а на кінці щось ніби храм з 15 вежами і з підписом в низу: **Рече беззѣмнѣ во срѣдци своемѣхъ нѣкъсть вѣхъ. се єсть домъ римланскій то єсть косколѣ.** budował go dariusz krol persydskiy u polskiy obładatel ruskiy administrator welkyy hazenec polskyy ruskiy u wsey welkey polszechy pruskiy mazoweckiy moskewskiy nimeckiy Samyy korona car. Anno domini 1732 roku panskiego 1732. marca 11. Хоча підпис доволі безглуздий, та все таки цінна в ньому дата, котра певно відносить ся до часу написання сеї рукописі. Впрочім текст єї, як побачуть читачі, не зовсім добрий, а особливе духове збоченє переписача обявляє ся також тим, що він де треба і де не треба накопичує epitheta ornantia: цар, бог, господь, вседержитель і т. і.

СЛОВО ЧЕЛОВѢЧЕСКОЕ ВО МЛАДЕНСТВѢ ІСЪ ХРІТОВА
ЦРЬСКОМЪ

(I) И еще Гдѣс нѣемъ Ісъ Хрѣс Црю двома лѣтома бывшъ и граша во рѣчнѣцахъ со жидовскими дѣтми и сотворы ис кааѣ дванадесатъ птыцъ, и сплеснѣв рѣкама, а шны возлетѣша. и бысть же въ сѣботѣ играша и (сѣтъ) мнози дѣти бѣхъ снимъ играюще. видѣ же то единъ жидовинъ шедъ скоро возвѣстити (ѡцѣ) Іѡсифѣ ѡцѣ его сице глѣ: ѡрокъ твой во рѣчнѣцахъ играетъ и вземъ кааъ и сотвори ис кааѣ дванадесать птыцъ и сплеснѣв рѣкама ашны возлетѣша, wskвернивъ есть намъ сѣботѣ. и шедъ Іѡсифъ и призва его, Іс же играа воскочи к' немъ на ramo. Іѡсифъ веде его на мѣсто и наѣчи. Іс же рече томъ жидовинъ: се нѣтъ шьвѣдѣлаъ ма еси! и не донде жидъ до домъ, а бѣе в'падъ и оумре. видѣвъ же тсе дрѣгій жидовинъ и возопиша глѡще: ѡкъдѣ ѡроча? и пришедша родителѣа напаѣсша, и рѣша ко Іѡсифѣ: что са коа (sic! мабутъ замѣсъ: такое) ѡроча маешъ? и то не имашъ съ нами во градѣ быти; аще (маб. пропушено: хочеши с нами быти), то хитро оучи его на доброе, да нехѣи не клинетъ чѣжихъ дѣтей и не искѣшаetz.

(II) Призвавъ же Іѡсифъ Іса и вѣан оучаше его: по что клинеши чѣжихъ дѣтей и мрѣтъ? прето насъ хочѣтъ изгнати из сего града. Іс же рече ко Іѡсифѣ: сѣа ты глѡ ѡтче мой: оу послѣдшавшого ма примолчи, а тѣи да мрѣтъ по дѣлоамъ сконамъ, тебѣ ненадобѣ. а тѣи глѡще нанъ вси шхромоша и wсѣлѣпоша. и тѣи видѣвше и оуболиа са, потомъ же не разсмѣютъ никтоже гнѣвати са нанъ. Іѡсифъ же емъ его за оухо и возвлече ѣ. Іс же рече емоу не горѣа (маб. зам.: негодѣа): не влаѣкетъ мене искати, и шѣратиша ма во разбойнически. во истиннѣ не вѣѣлаешъ, что а творѣ, и з мора ѡко единъ день. и тѣи неоскѣдѣютъ мене. твой емъ азъ, к' тебѣ волеж прѣдоухъ.

(III.) Оучитель же именемъ Захѣй стоа и слыша глѣщѣа Іса ѡцѣ дивиса, и рече Іѡсифѣ: и се глѣши ѡроча мадрое, и дай его да вѣчимъ грамотѣ. поемъ ѡроча Іѡсифъ веде его и рече оучителѣ: брате, пойми его ко сѣтѣ. слышавъ же Іс ѡца своего глѣщѣа розсмѣа са и рече манстрѣ дидакалевѣ: воистиннѣ вѣамъ (маб. зам.: повѣамъ) ти елико рече ѡцъ мой: истиннѣ глѡ, ижъ всеамъ томъ а гдѣ емъ, вы же чѣжди есте и не вѣсте, ако мнѣ единомъ власть есть дана. азъ емъ прежде всѣхъ вѣкѣ, нѣтъ

родихса и не вксте, азъ ѿвѣдѣ есмь или кто азъ. вѣдаю колико лѣтъ живота нашего. констиннѣ глѣ ти оучителъ: егда ты раждаешиса, и азъ тѣ стоахъ прежде рождества твоего и видѣхъ азъ. констиннѣ аще хоцеша совершенъ быти оучителъ, то послыши ты мене, азъ тѣ наоучу премудрости, еже никто же не вксть развѣ мене. яко кама истиннѣ рекс, и егда оузрите крестъ, тогда речеши: ѿцъ мой еси ты! сѣши же то жидове слышавши словеса глѣюще: пать лѣтъ (мб. пропущено: имать), что ѿроча сѣ глѣтъ, иже не слышахомъ ни ѿ архіерей, ни ѿ фарисей, ни ѿ оучителей. рече же имъ Іс: не дикитеса томѣ! вѣдаю, егда миръ созданъ бысть. слышавши словеса сѣа жидове и оубоашася и ничтоще можаху рещи. Іс же рече: вѣдаю, оучителю, яко есте слѣпѣе — горе вамъ! и хроміе — горе вамъ! яко мене оучите, а себе хвалите. Закхей же емъ его за рѣкѣ и веде его ко ѿцѣ, и рече оучитель: горе мнѣ! пойми ѿроча сѣ Іосифе, яко не могъ его оучити. але ѿнъ мене оучитъ.

(IV.) Іс же играа по обычаю со жидовскими дѣтми, вошедши вѣ жидовскій храмъ, тече предъ ними по слнцѣ и ста высоко, и повелѣ всѣмъ ити по слнцѣ и стати (мб. мае бути: стаща) высоко и повелѣ (мб. пропущено кѣлька слів, в котрихъ сказано було: щобъ ішли за нимъ у низъ по соняшному проміні; і діти пішли за нимъ) стремъ главъ растѣнитиса (маб. зам.: растѣниша сѣ) [по] слонцѣ и оукишася вси и нача Іс смѣкатиса, извѣгшъ Ісѣ по слнцѣ.

(V.) Прійде држгій маистеръ ко Іосифѣ и рече емѣ: приведи ѿроча свое, да нажчъ его грамотѣ. Іосифѣ емъ его за рѣкѣ и веде его ко майстрѣ и оумоли его, да наоучитъ его алфавита. воспроси же маистеръ Ісѣа дальнѣго слова алфавита. Іс же не рече и молчаше. маистеръ же оудари Ісѣа вѣ ланитѣ. Іс же рече емоу: по что ма вѣши, злодѣю? азъ ты повѣдаю, да что ма оучиши, а самъ не вѣдаешъ. аще еси правый оучитель, протолкѣи мнѣ, [что] зовется алфавита? и рече по сиухъ: азъ есмь единъ и книги ко мнѣ сжтъ яко мѣдъ звѣнѣщаа. слышавши оучитель и смѣтеса и не оумѣ слова ѿвѣщати ко Ісѣ. и рече: оухъ мнѣ шкѣанномъ! азъ измѣнихса, самъ на себе срамотѣ наведухъ ѿроча сѣ наставляючи на всю рѣкнѣсть! (Пропущено мб. кѣлька слів, де розказано було, якъ „маістер“ узвѣ Ісуса і запровадивъ назадъ до Іосифа).. пойми брате Іосифе его ко сѣбѣ, не стерпѣжъ страсти его. и сѣ ѿроча нѣсть ѿ земного родѣ, но прежде сотвореннаго.

(VI.) Потомъ жноша младо и посѣккоша дрова во сосѣдѣ (маб. зам. во сѣбѣдствѣ) Іосифовѣ. и оудариса секирою и растерза

плеснѣ и нозѣ свои, падъ и в'мираше и в' мовѣ велицей бываше. Іс же емъ его за правью ногъ и проставъ, и высть нога цѣла бо-
лаща. и гла Іс: жноша, востаны: и прехвативши жноша сонній
и шлобиза ѿ. Народ же многъ дивн сѧ и рѣша Ісж: во истиннѧ
Бгъ живеть в' немъ!

(VII.) Бывшъ же Ісж шкѣсть лѣтъ и посла мати его по во-
дѧ, а онъ тече скоро и разби корчѧжецъ и нѣвчомъ емъ води при-
нести. Онъ же боже сѧ матери своей и знавъ из' себе сорочкѧ и
начерпа води полнѧ и принесе мѣри. видѣвши же то жидове и
дивнша сѧ. и прехватившисѧ ко матцѣ шлобиза ѿ.

(VIII.) И паки во время сѣканіѧ иде Іс со ѿцемъ сѣати
пшеницѣ на нивѧ. Егда ж ѿцъ его шѣдаше, и посѣавъ пше-
ницѣ еднѧ спѧдъ. во единъ же день пожне и сотре и принесе де-
сѧть спѧдовъ пшеницѣ ѿцъ своему. и взалъ Іусифъ и цѣлова его,
призвавъ же оубогну и разда пѧть мѣръ, а сѣбѣ пѧть мѣръ
оставилъ.

(IX.) В' тоужъ время созда Іусифъ полатѧ мѧжжъ богатѧ
зѣло во градѣ. и не имѣаше мѣръ, и коротко высть едно вер-
вено, и печаленъ высть Іусифъ велми. прійдеже ко ѿцъ Іс и рече
емоу: [по что) печаленъ еси, ѿче мой? и рече Іусифъ: зле ми сѧ
стало. и рече Іс: положи правило на земли! и положи Іусифъ
правило на земли, и пристѧпи Іс, емъ за конецъ краткое
вервенѧ и протѧгъ равно з' дрѧгимъ. и рече Іс: не тѣжи ѿче мой!
что ти покажъ, призови мене, ѧ тебѣ сотворѧ дѣло свое (жб.
вм. твоѣ). и рече Іусифъ: волозѣ мнѣ бгъ такое ѿроча далъ!

(X.) И емъ его за рѣкъ Іусифъ и веде его ко майстрѧ, иж'
полотенца робить. а майстеръ далъ Ісовѣ тридцѧть хѧмо[вз]
вѣланъ и рече: оуклади оу рознѣ цвѣкти: шво в' червленное, шво
в' зеленое, шво в' багровое, шво в' витканое, азъ же на шрѧдѣе
идѧ. Іс же вземъ хѧми (пропущено: вложи) оустѣ оу чермнѧ кадь.
и прійде майстеръ и рече: чи оуложилъ еси хѧми? Іс же рече: оу-
правилъ всѣ в' чермнѧ кадь. шнъ же возопи великимъ гласомъ и
растерза ризы свои: чемъ еси оукладъ оу единѧ кадь? азъ тебѣ
рекохъ: оу различнѣ кади оуложи! и восхити нанъ копѣе. Іс же
оубоже сѧ и повѣже. и ста за Ісомъ древо велико, тако дѣвъ. и видѣ
сѣе чѧдо майстеръ и оубоже сѧ. потомъ призва его. и пришедъ
Іс Хс гдѣ бгъ цр и ста надъ кадью червленною и рече: не тѣжи
майстрѧ! жнихъ тебѣ хѧмовъ надобѣ? шнъ же рече: всакіе. и
выималъ Іс Хс Гдѣ Бгъ цръ вседержитель хѧми ѿ различнъхъ
цвѣтовъ ис червонон кади. и прійшовъ ко Ісовѣ Хртовѣ Гдѧ бгъ

црѣвѣ вседержителѣ майстерѣ и оудари чоломѣ: во истиннѣ снѣз человекѣскій, снѣз бжій црѣкій ты! и приведе его ко ѡцѣ его [и рече]: пойми Іуцифѣ! се дивнаѣ чждеса видѣхъ.

(XI.) Поємъ его Іуцифѣ и веде его ко майстрѣ книжномѣ, да набчитъ его алфавита. глѣ жидовинѣ (тут очевидно щось пропущено) . . ста многожды. Іс же глѣ емоу: ащѣ (sic, зам. аще) ты правый оучитель и наоучоній добре писма, то рци мнѣ алфавита, азъ же ты ѡвѣщаю. (Тут опять щось пропущено) разгнѣвався и оудари Іса Христа црѣмъ бѣа по ланитѣ. Іс же рече: проклатый оучителю! [и] падъ ѡннй оучитель и вѣмре. Іс же прійде ко ѡцѣ, и wskорѣвѣ Іуцифѣ w чадѣ.

(XII.) Прійде ко Іуцифѣ дрѣгій майстерѣ и рече: приведи сѣа своего во наказаніе, низли (sic!) могѣ легко набчити его еллинскимъ книгамъ. и рече Іуцифѣ: пойми брате его со собою! и оуземъ оучитель со ѡпасеніемъ и веде его. Іс же иде снимъ, вонійде во домъ его ко дрѣгимъ оучителемъ, wбрѣте книги лежащія на лавницѣ, разгнѣвъ книгѣ лежащю великъю нача чтити дхѣомъ стѣмъ. оучитель же прійде и послѣша его глѣ, да волѣе глѣтѣ. народъ же много прійде и послѣша его. и рече оучитель: Іуцифѣ, азъ помѣхъ яко оученика сѣвѣ, а ѡнъ исполненъ вѣдѣти бжїа и прѣдрости. и рече: брате Іуцифѣ, пойми его ко сѣвѣ!

(XIII.) Оутрѣ же бывшѣ посла Іуцифѣ сѣа своего Іакова по хвратіе. и се змѣа лютаѣ оускнѣла его за рѣкѣ; падъ Іаковъ издшѣ. Іс же дѣнѣвъ на лице и оугризновеніе аспидѣ испадѣ, Іаковъ же прозрѣ, а змѣа распадѣса на тры части.

(XIV.) И паки женѣ его (жаб. маѣ бутѣ: нѣкой) ѡроча оумре. и плака сѣа жена. слышавъ же Іс и пришедъ тамъ видѣвъ ѡроча мѣртво и рече: ѡроча, не оумирай, но живо бѣди! и разсмѣа сѣа ѡроча и воста. и рече Іс: жено, прійми ѡроча свое и дай емоу асти. видѣвши же народи многи и рѣша: во истиннѣ бгѣз живетъ вѣ немъ!

(XV.) И паки бывши высотѣ созданной и спаде человекъ съ высоты и разенѣа и оумираше, и стеченію бывшѣ много людѣй. слышавъ Ісѣсъ Хсѣ тече тамо и видѣ человекѣка мѣртва лежаща, и емѣ его за рѣкѣ и рече емѣ: человекѣче, востани и сотвори дѣло свое! и авіе воста и поклонѣ сѣа ногамъ Ісѣовымъ. и видѣвши народи многи и чѣдиша сѣа.

(XVI.) Оутрѣ же бывшѣ Іуцифѣ и мати его искаста его тѣща и шѣща, и по трѣхъ днѣхъ wбрѣктоша его во црѣкви стоаща посредѣ оучителей. и послѣшаша его, да разсмѣютъ ѡ него, ди-

владѣхъ са же и мыслахъ в себѣ: како ѿроча прендетъ страшнаа книжники? Іѡсифъ и мати рекоста к' немѣ: что сотворилъ еси намъ, чадо? тако нѣкъ скорбаше и болаше ѡ тебѣ! рече же Іс: что ищете мене? се сѣть швители ѿца моего, и повелѣ мнѣ быти в ныхъ. или не вѣсте, ако ѿцъ мой на небесехъ живеть? фарииси же рѣша ко матери: ты ли еси мати ѿрочати сего? она же рече: азъ есм'. и рѣша ей фариисе: блженна ты во женахъ и блгословенъ плодъ чрева твоего! таковыа слыи не видѣхомъ ни ѡ коже. и воста Іс Хс Гдъ Бгъ Црь Вседержитель и иде во слѣдъ мѣре своеа. ѿроча же расташе и крѣплаше са дхомъ и силоу. нѣкъ и рѣно и во вѣки вѣкомъ аминь.

Висше напечатаній текст е в головній основі тождный в тзв. апокрифичнимъ евангеліемъ Томи, напечатанымъ у Тишендорфа в двохъ редакціяхъ, грецькій і латиньскій (Const. Tischendorf, Evangelia arosypha. Lipsiae 1853, pp. 135—170). В словянській апокрифичній літературі се евангеліе стрічае ся дуже рідко; руського тексту доси не звісно ані одного, а звісні тільки два сербські тексти рукописні, з котрихъ один надрукований в книзі „Описаніе рукописей Хлудова“ при N. 162, стор. 320—325 (гл. И. Я. Порфирьевъ, Апокрифическія сказанія о новозавѣтныхъ лицахъ и событіяхъ по рукописямъ Соловецкой бібліотеки. С. Петерб. 1890 — Сборникъ отд. русск. языка и словесности Имп. Акад. Наукъ, т. II, стор. 2 прим. 5.). Не маючи під рукою сего тексту, не можу его порівнати з нашимъ, і для того ограничу ся на порівнаню нашого тексту з грецькимъ і латиньскимъ. Здасть ся впрочімъ, що в нашімъ закутку апокрифъ сей не бувъ такийъ рідкий, якъ в іншихъ частяхъ Руси, бо в збірці свящ. Іліі Яременького-Білашевича, писаній по части на Покутю, а по части на Буковині в рокахъ 1742—1750, находимо такожъ шматокъ сего апокрифа, котрийъ тутъ для порівнаня подаю.

Слово ѡ Гдѣкѣ ншѣмъ Іс Хтѣкѣ, како играхъ са со дѣтми жидовскими и сотворивъ кі птицъ.

(I) Во єдино лѣто іграюще са Гдъс ншѣмъ Іс Хтѣс со дѣтми жидовскими на єдномъ мѣстѣкѣ, и вземъ Іс Хсъ каасъ, и сотворивъ кі птицъ, и плеснахъ надъ ними рѣками, а шнїе птицѣкѣ шжили и полетѣли. оучѣвши же тоє жидове, и зійшли са до ради, и пошли до Іѡсифа и мовалъ: Іѡсифе, штрокъ твой играеть в рѣчи дивнїе: взалъ каасъ и залѣнивъ кі птиць и плеснахъ рѣками надъ птицами, а птицѣкѣ шжили и полетѣли, і wskверниа намъ сѣботѣ.

Пойдеже Іуцифъ ко Ісѣ. Ісѣ же играхся и скочил Іуцифѣ на рамена. Іуцифъ же принес Ісѣ на мѣсто свое и навчи его. Ісѣ же рече жидовинамъ: се по нинѣ ѡбалилисте мѣ вси! и се жидове не дойдоша до домѣ и авѣе падоша и оумроша. дрѣвѣи же жидове возопиша и глѡуще: ѡкъдѣ се ѡроча? и нападоша Іуцифа глѡуще: что такое ѡроча имаешъ хитрое? оучи его на доброе, нехай не клинетъ ꙗко не искѣшаеѣтъ нашихъ дѣтей, ко ти Іуцифе не вѣдешъ жити с нами во градѣ, але тѣ виженемъ.

(II) Призвавъ же Іуцифъ Ісѣ и глѡи: по что ти клинешъ чужихъ дѣтей, що мрѣть? прето хотиать на вигнати изъ града. Ісѣ же рече ѡцѣ своему Іуцифѣ: ѡче мой! тѣи, иже на насъ глѣтъ противъ дѣломъ своимъ, нехай углѣхнѣтъ и ѡслѣпнѣтъ! и тое оубѣдаше жидове вси оубошася и не смѣшаше ничтоже на Ісѣ рещи и гнѣватися.

(III) Оучитель же еденъ ѡименемъ Затхей (sic!) слиша Ісѣ глѡуща (жб. пропущено: прѣиде) ко Іуцифѣ и рече: Іуцифе брате, се ѡроча имашъ мудро. дай его мнѣ, нехай оучитъ грамотѣ. поемъ Іуцифъ ѡроча ꙗко веде его ко ѡчителю и рече: оучи брате ѡроча сѣе! слиша же Ісѣ Іуцифа глѡущаго и засмѣяхся и рече: даскале во истиннѣ вѣмъ, елико ти рече ѡцѣ мой Іуцифъ. азъ есмъ господь, ви же не вѣсте, яка мнѣ едноумъ власт, яко азъ есмъ прежде вѣкъ, а нинѣ родихся с вами, и азъ вѣмъ, колко лѣтъ живота вашего. ѡчителю, послаухай мене, азъ ти надѣю премудрости, еяже никто не вѣсть развѣ мене и пославшаго мѣ ко вамъ. свѣщѣи жидове оуслишавши словеса сѣи глѡуща: ѣ лѣтъ ѡтрочати сѣмъ, и глѣтъ, еже не слишахомъ ни ѡ архирей ни ѡ ѡчитель ни ѡ фарисей. рече Ісѣ: что сѣмъ дивитесь? вѣдаю, егда вистъ миръ созданъ. в тои час оуслишавши жидове и ѡкошася и не смѣяхъ ничтоже рещи на Ісѣ. Хрѣстосъ же играхся и скача глѡуще: вѣдаю, ѡчителю, яко ви есте слѣпѣе — горе вамъ! яко мене ѡчите, а сами не знаете, хвалитесь! Затхей же вземъ его, Ісѣ, за рѣкъ и приведе его ко Іуцифѣ и рече: пойми, брате Іуцифе, ѡтроча сѣе! ꙗко не могъ его ѡчити. ѡ горе мнѣ! ѡроча тое мене ѡчитъ.

(IV) Ісѣ же конѣиде по ѡвенчаю во жидовскѣи храмъ, ѡграхся со дѣтми многими жидовскими. Ісѣ же повѣгне по слонцѣ по променахъ предъ дѣтми и ста високо, а дѣти жидовскѣе пошли за Ісѣсомъ и полетѣли стрѣмъ главъ и повали сѣа вси. ꙗко начатъ Ісѣ смѣятися и звѣже по слонцѣ.

(V) И рече дрѣгий майстеръ ко Іуцифѣ: приведи ми ѡтроча и навчѣ его грамоти. Іуцифъ же емъ Ісѣ за рѣкъ и веде его ко май-

стрѣ. майстер же взем его счити грамоти. Іс же молчаше, не рече емѣ ничто же. майстер же сдари его в главѣ. Іс же рече емѣ: по что мѣ еси оударил вѣ главѣ? разбойникѣ, злодѣтелю, горе тебѣ! да чого мѣ оучиши, а сам ничтоже не вѣдаеш? аще-с правій считель, протолкѣй ми, что мовитѣ алфавита? аз же и по сих... книги во мнѣ сѣт. майстер же в той чѣ сжасе сѣ и не смѣя ничтоже ізрещи протѣкко штрочати и рече: вѣх мнѣ! аз вкѣианній сам на себе срамотѣ наведохѣ. и рече: пой ми брате Івсифѣ штроча сѣе. сѣе шроча нѣсть ш земнаго рода, но прежде сотвореніа.

(VI) Сдинѣз юноша младій рѣбавѣз дрова в сѣсѣда Івсифоваго и сдариласта секирою: сѣта секира плесень ноги его и пад оумираше, и с молвѣ велицей бивши и стеченію тамо народа много. Іс же пойдѣ тамо. лѣдва прошед сквоз народѣ, и прійде идеже лежа штрокѣ. и ем его Іс за правѣю ногѣ зарѣбаню и протягѣ и бистѣ нога болящѣа здравѣа. и рече Іс: юноша, тебѣ глѣю востани! юноша же авіе воста. народ же велми чѣдишасѣа и рече: констинѣс, в сем шрочати бѣгѣ живѣтѣ!

(VII?) (IX?) Потом же Іс хождашѣ по водѣ и созда сѣбѣ храмѣнѣ каменнѣю, народи же ісдейскіи зѣло чѣдишасѣа таковома видѣнію.

(XIII.) Потом же Івсифѣз послаа сѣна своего Іакова по хвѣрастѣ. и змѣя лютаѣа сѣксѣла его во рѣкѣ, и пад Іаковѣз і смираше. Іс прійдетѣ тамо и дѣнѣла на лице его, и сгриснованіе змѣнно іспадѣт, Іаковѣз прозрѣвѣз, а змѣя распадѣсѣа на гѣ части.

(XIV.) Потом женѣ едной штроча смретѣ, и плака сѣа жена злѣ за шрочатѣм. слышав же Іс и течѣ тамо и видѣ шроча мертво. і дѣнѣла Іс на сѣта его и рече: востани шроча и живо бѣдѣ! авіе воста штроча и розсмѣя сѣа. и рече Іс: жѣно, прійми шроча и дай емѣ части. видѣвши тоѣ народи многи и рѣкша: во істиннѣс, в сем шрочати бѣгѣ живѣтѣ.

(XV.) И пакѣ бивше созданію високомѣ, и впадѣ члѣвкѣз з вѣдинкѣ велми високаго и разбѣв сѣа і смираше. и зішло сѣа людеѣ многи над шнаго члѣвка. и прійде Іс тамо и видѣ члѣвка мертваго лежѣща. і емѣз его Іс за рѣкѣ и рече: тебѣ члѣовчѣ глѣю, востани и твори дѣло свое! и авіе члѣвкѣз воставѣз и поклонѣа сѣа Іссови. и видѣвши тоѣ народи и чѣдишасѣа велми.

(XVI.) Івсифѣз же и мѣти его ищѣща во Іерлѣимѣ, и шѣрѣкто-ста его по гѣ днѣхѣз во церкви посреде члѣвкѣ оучитѣлѣй. и послѣшавша его, да разсмѣютѣ, и дивѣшѣхѣ сѣа, како штроча прійдет старшіа книжници и фѣлѣозофи. Івсифѣз же и мѣти рекоста Іссови: почто,

чадо, сотворило-с нам, кабо нам велмі вила скорбз. Ісѣ же рече: почто ищете мене? многіе сѣт швители ѿ ѿца моего, повелѣ ми в них бити. не вѣсте ли, како шѣцѣ мой естѣ на нѣсеух? фарисее же слышаше і рѣша: ти ли еси мѣти семѿ ѿрочати? Мрїа же рече: аз есм. фарисее же рѣша: блѣгословенна ти во женах и блѣгословен плод твоего чрева! таковїм слави, таковїм силч не видѣхом николи же. воставше же Ісѣ і иде во слад мѣре своем и вистѣ слышай мѣре своим и повинный си. Ісѣ же спѣшаше мѣдростїю и тѣлом и блѣгодать и исцѣленїе творїшше. ми же прославим ѿца и сѣна и стѣго Дѣла нѣк и прѣно и во вѣки вѣком аминь.

В скобках перед поодинокими епізодами сего оповідання ми поклали римські цифри, котрі уможливлють докладне порівнане змісту обох сих текстів один з одним і з грецьким оригіналом. Ми ограничимо ся тут на такім поверховім порівнаню змісту, лишаючи на пізнійше детальний розбір текстів і дослід над їх розгалуженем.

Із нумерації епізодів у обох наших текстах бачимо, що глави I—VI в них зовсім однакові (що до змісту); так само однакове й закінченє (гл. XIII—XVI). Тільки шістьох середніх глав нема в тексті Яремцького-Білашевича, коли не лічити корстенського реченя про ходжене по воді і будоване камяного дому, де за темною стилізацією можна добачити натяки на гл. VII і IX іспаського тексту.

Порівнане нашого тексту (приймаю оба варіанти як впливші в одного тексту — се впрочім не трудно й доказати) з апокріфічним евангелїем Томи, звїсним у грецькій і в латинській (троха коротшій) версії, показує ось що: грецьке евангелїе Томи має глав 19, значить, о 3 більше від нашого тексту; версія латинська має глав XV, значить, о одну менше від нашого тексту. Та коли зважити, що в лат. версії пропущена власне та глава, що у нас є XVI (епізод узятий із канонічного евангелїя Луки гл. II. 41—52), то побачимо, що наш текст в тім пункті бльвнший до латинської версії, чим до грецької. Та гляньмо на зміст і порядок глав, виходячи все від нашого тексту.

Гл. I. Історія з 12 глиняними пташками, що за волею Ісуса полетїли, аналогічно розказана в грецькій версії еванг. Томи гл. 2, в латинській версії гл. 4, в грецькій *Σύρρασις τοῦ ἀ. ἀπ. Θωμά* гл. 2, в тзв. арабськїм евангелїю вродження і дїтства Ісусового (*Evangelium infantiae Arabicum*) гл. 46 і в фальшивім евангелїю Маттея гл. 27.

Гл. II. Йосиф упоминає Ісуса, щоб не кляв, Ісус мстить ся на тих, що на него жалувались, Йосиф тягне єго за вухо, пор. *Ev. Thomae*

græce гл. 5, Ev. Th. lat. гл. 4 і 5, Syngr. Th. гл. 3, аналогічні місця є і в Pseudo-evang. Matthaei гл. 29.

Гл. III. Історія з учителем Закхеєм займає в грецькій версії єв. Томи три глави (6, 7 і 8), в латинській версії одну гл. (6), в еванг. арабським одну гл. (48), у псевдо-Маттея одну (30).

Гл. IV, в наших текстах досить неясно стилізована, в такій формі не існує в жаднім іншим тексті. В текстах грецьких і в латинських (єв. Томи грецьке гл. 9, лат. гл. 7, Syngr. Th. гл. 6, єв. арабське гл. 44, єв. псевдо-Матт. гл. 32.) розказано в аналогічній місці, що Ісус бавився з дітьми на даху, один хлопець упав з даху і забився, прочі діти повтікали, родичі вбитого хлопця обвинуватили Ісуса, а той оживив забитого. Як бачимо, епізод зовсім не схожий на наш, де по при всій неясності оба варіанти згідно говорять про „ходжене по сонцю“, т. є. по сонячній проміні в гору і в низ і про те, що всі діти, наслідуючи в тім Ісуса, попадали і побилися. Чи наш епізод властивий тільки словянським перекладам сего апокріфа, чи може має своє жерело в якійсь іншій, досі незвіданій грецькій версії?

Гл. V, епізод з другим учителем, що вдарив Ісуса в лице, а потім завстиданий відвів його до Йосифа, повторяєся в нашій тексті в гл. XI. В грецьких текстах находимо ураз із Закхеєм тільки трьох учителів Ісусових; наш текст говорить про чотирьох, т. є. про трьох без Закхея. Епізод з другим учителем, котрий ударив Ісуса в голову і за те був покараний тим, що йому рука всохла, находимо в грецьким еванг. Томи гл. 14, лат. єв. Th. гл. 12, єв. арабське гл. 49. Наш текст найбільше ще схожий на оповіданє псевдо-Маттея (гл. 31), де другий учитель названий Леві. Той починає вчити Ісуса азбуки, але Ісус мовчить. Леві вдарив Ісуса різкою. Тоді Ісус толкує йому значіне поодиноких букв. Леві кричить, що сей хлопець варт висіти на хресті і тікає від него (Tischendorf, Evangelia apocrypha, стор. 94—96). Інтересно, що з усіх апокріфічних евангелій власне тільки одно евангеліє псевдо-Маттея говорить так само як і наш текст про чотирьох учителів Ісусових.

Гл. VI. Виліченє хлопця, що рубаючи дрова розтяв собі ногу, розказано в єв. Томи грецьким гл. 10, в лат. гл. 8.

Гл. VII, про те, як Ісус розбивши коновку приніс води в сорочці, розказана в єв. Т. грець. гл. 11, лат. гл. 9, єв. арабським г. 45, псевдо-Маттея гл. 33.

Гл. VIII, історія чудесного посіву пшениці, розказана в єв. Томи грець. гл. 12, лат. гл. 10, псевдо-Маттея гл. 34.

Гл. IX, про Йосифове теслярство і чудесне натягненє прикороткого

дерева Ісусом розказана в св. Томи грецьким гл. 13, латинським гл. 11, *Syngramma Thomae* гл. 9, хоч усюди досить відмінно від нашого: Йосиф — столяр і робить ліжко, а Ісус продовжує коротку дошку. У псевдо-Маттея Йосиф також робить 6 ліжок і каже Ісусови порізати дошки після поданої міри. Той не слухає, ріже одні коротші, а другі довші, а опісля чудесно рівнає. Як бачимо, наш текст не сходиться з жадним доси звісним апокріфом.

Гл. X. Фарбоване полотен. В Тішендорфовських текстах євангелія Томи сего епізоду не находимо; є він тільки в однім рукописі сего євангелія, що находить ся в Парижі і опублікований був ученим Тіло (*Thilo, Codex arosyphus*, стор. 289), і в євангелію арабським гл. 37, хоча оба сі тексти подають сей епізод досить відмінно від нашого. Інтересно, що версія зовсім подібна до нашого тексту находить ся тільки у магометанських писателів (гл. *Rudolf Hofmann, Das Leben Jesu nach den Apokryphen, Leipzig 1851, стор. 235*).

Гл. XI. Епізод з третім учителем, котрий ударив Ісуса і тут же на місці вмер, зовсім аналогічно розказаний знов тільки у псевдо-Маттея гл. 38. В євангелію Томи (грець. гл. 14 і лат. гл. 12) учитель бє Ісуса по голові, задля чого Ісус заляв ему, учителеви зараз усхла рука і він упав лицем до землі; впрочім пізнійше Ісус уздоровив ему всохшу руку.

Гл. XII. У четвертого вчителя Ісус без науки читає і толкує книгу, пор. єванг. Томи грецьке гл. 15, лат. гл. 14, псевдо-Маттея гл. 39, єв. арабське гл. 49.

Гл. XIII. Ісус уздоровлює Якова вкушеного гадюкою, пор. єв. Томи грецьке гл. 26, лат. гл. 14, псевдо-Маттея гл. 41, арабське гл. 43.

Гл. XIV. Воскресене дитини, епізод скопійований з канонічних євангелій, де розказано про дочку Яіра, пор. єванг. Томи грець. гл. 17, лат. гл. 15.

Гл. XV. Воскресене робітника, що впав з високої будівлі, находимо тільки в грецькій версії євангелія Томи гл. 18, — в жаднім іншій апокріфі сего епізоду нема.

Гл. XVI. Ісус у храмі між книжниками, — онять переробка з канонічного євангелія з апокріфічними додатками, котрі впрочім в наших текстах значно повкорочувані (пропущена розмова Ісуса з книжниками, з звіддарем, з лікарем), гл. єванг. Томи грецьке гл. 19, арабське гл. 50—53.

З порівняння змісту сих апокріфів бачимо ясно, що наш текст не

е перекладом жадного із них, але являє ся осібною і то з многих поглядів дуже інтересною редакцією так званого евангелія Томи і містить в собі такі легенди, котрі досі були незвісні в апокрифах про дитство Ісусове. Де і під якими впливами повстала ся редакція, на разі годі розсудити, та все таки можна сказати, що далеко більше подробиць вважує на єї східне походжіне, ніж на західне.

Іван Франко.

Із фольклорного руху в Західній Європі.

„Жите і Слово“, як перший фольклорний орган на українській мові, мусить передовсім числити на читателів та співробітників у Галичині, де ніякого фольклорного руху зовсім ще не ма, де тільки етнографія ще якомсь розвивається і де через те публіка про фольклор знає дуже мало. Тому то ми думаємо, що не буде лишнім зглянути хоч поверхово те, що робить ся на полі фольклору в західній Європі, розуміть ся, не подаючи ані повної бібліографії предмету, ані пускаючись у подробиці, бо-ж пишемо не для спеціалістів, але для ширшого загалу публіки.

Під назвою фольклору¹⁾ розуміємо науку, котра займається в порівняючий спосіб дослідями над усною словесністю. Наука ця найтісніше сполучена з історією літератури, бо звичайно дуже трудно провести докладну границю між усною словесністю, а письменством; з другого боку вона втягає у свій обсяг подекуди і психологію і історію релігійної та соціальної еволюції людськості і через те має деякі точки стичні з тзв. етнопсихологією (Völkerpsychologie), мітологією, соціологією і історією культури в загалі, тим більше, що і всі ті спеціальні галузі знаня опирають ся, як і фольклор, у значній мірі на етнографічним матеріалі.

Фольклор — наука ще зовсім молода, бо хоча заінтересованє народною словесністю подибуємо ще в другій половині XVIII. в.²⁾ — однак властиво фольклорний, космополітично-порівняючий напрям дослідів наукових почав ся саме перед 30 роками, а розвинув ся найбільше за останні 10—15 літ.

На початку цього століття, доки зібраний матеріал не виходив поза межі кількох європейських народів, учені намагались придавати плодам

1) Фольклор — слово англійське (folklore) зложене з двох слів: folk і lore, з котрих перше значить народ, люд, а друге — знанє, відомість.

2) Томас Персі видав у 1765 р. народні англійські пісні, а Гердер через тринадцять літ після нього своєю знамениту збірку „Stimmen der Völker in Liedern“.